

**Александра ВИШЕКРУНА, мастер
истраживач приправник у Институту за упоредно право**

ПРАВО ПРАВНОГ ЛИЦА НА НАКНАДУ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ

Резиме

Питање накнаде нематеријалне штете је увек интересантна тема која је током историје рађала бројне дилеме и која и данас заокупља пажњу правничке јавности. Савремене тенденције у уопредном праву указују на ширење персоналног домена права на накнаду нематеријалне штете. Наиме, све више земаља се окреће ка идеји да и правним лицима треба признати право на заштити њихових нематеријалних добара, а посебно кроз гарантовање права на новчану накнаду нематеријалне штете. У праву Србије тренутно законско решење не следи ово настојање, иако да Преднацрт Грађанског законика доноси заокрет по овом питању и усклађује се са савременим токовима у европском и међународном праву. У раду је посебан осврт даи на повреду пословног угледа и права на суђење у разумном року, где се појављују најчешће повреде.

Кључне речи: *накнада штете, правна лица, нематеријална штета, Преднацрт Грађанског законика, Закон о облигационим односима.*

I Уводна разматрања

Проблематика накнаде нематеријалне штете, обележена дугогодишњим превирањима у погледу њене оправданости, резултирала је схватањем да овај институт треба да нађе своје место у окриљу облигационог права и да је оправдано накнадити штету за бол или страх који је неко лице претрпело. Како време неумитно тече и друштво се постепено развија, правна мисао одлази корак даље и поставља питање да ли су физичка лица једина којима треба признати право на накнаду нематеријалне штете. Неспорно је да правна лица немају срце и душу, да попут физичких лица не могу да изгубе блиско лице, део тела, да осећају бол или страх. Ипак, питање је шта је са нематеријалним добрима која чине суштину тих ентитета, а која представљају основне атрибуте њиховог постојања и пословања у правном систему једне земље. Овде се, пре свега, мисли на репутацију и пословни углед који настаје дугогодишњим улагањем и залагањем, а чија повреда оставља трајне и тешко отклоњиве последице.

Судска пракса је, позивајући се на одредбе Закона о облигационим односима, махом стала на становиште да правном лицу није могуће досудити накнаду нематеријалне штете.¹ Међутим, како ниједна земља не може да постоји у вакууму, како се право развија и попушта под упливом стварности, постоји тенденција да се ова досадашња схватања превазиђу и да се утре пут новој пракси која би имала и своје законодавно утемељење. То се уочава и кроз предлог Грађанског законика који по први пут разматра ову могућност.² Тиме би наш правни систем кренуо пут решења земаља из окружења и следио међународну праксу у којој се одавно увредило становиште да правна лица имају права којима треба пружити заштиту, уважавајући, наравно, све особености њиховог постојања.

II Право на накнаду нематеријалне штете

1. Персонални домен – два приступа

Питање персоналног домена правила о накнади нематеријалне штете везано је за начин на који се дефинише појам ове штете, а који се поларизује између субјективне и објективне концепције.

1 Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 57/89 и *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93; даље у фуснотама: ЗОО).

2 Преднацрт Грађанског законика Републике Србије, књига II, доступно на адреси: <http://arhiva.mpravde.gov.rs/lt/articles/zakonodavna-aktivnost/gradjanski-zakonik/>.

а) Субјективна концепција

Субјективни приступ полази од тога да није довољно само да је дошло до повреде неког добра да би се могло рећи да је настала нематеријална штета, већ је неопходно да се штета манифестује кроз психички или физички бол или претрпљени страх.³ Само у тим случајевима постојаће право на накнаду штете, тј. ова стања су нужни услов за потраживање накнаде и без њиховог постојања сматра се да штета није ни настала. Како штету представљају бол или страх, што су стања која правна лица по својој природи не могу доживети, теорија и пракса су браниле тезу да се правним лицима не може признати право на новчану накнаду нематеријалне штете.⁴ Поборници ове тезе су истицали да се „услед немогућности да се утврди и определи висина материјалне штете решење покушава пренети на терен нематеријалне штете и фикције да и правно лице може трпети душевни бол и тиме стећи право на накнаду нематеријалне штете.“⁵

б) Објективна концепција

Објективна концепција, пак, има другачију полазну основу. Сама повреда заштићеног добра је штета, док су претрпљени бол и страх само неке од могућих манифестација штетног догађаја, тако да је и без њиховог постојања могуће досудити накнаду штете.⁶ Болови и страх које је неко претрпео у погледу кршења својих личних права нису више нужна карактеристика појма нематеријалне штете, већ су пре један од критеријума за мерење озбиљности кршења личних права и за одређивање износа

3 „Сама повреда личног добра не представља основ за досуђење накнаде оштећеном лицу. Да би се остварило право на накнаду, потребно је да се последице повреде манифестују у једном од видова нематеријалне штете, тј. да наступи штета у наведеним облицима (физички или психички бол или страх), под условом да јачина и трајање болова и страха или друге околности случаја то оправдавају (чл. 200 ст. 1 ЗОО).“ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж. 5164/12 од 14.2.2013. године, *Билтен Апелационог суда у Новом Саду*, бр. 5/2013.

4 Мирослав Врховшек, Владимир Козар, „Нематеријална штета због нарушавања угледа правног лица“, *Бранич*, бр. 1–2/2010, стр. 92.

5 Илија Зиндовић, „(Не)комплетност правне регулативе неких видова нематеријалне штете“, *Правни животи*, бр. 11/08, стр. 701–702.

6 Марија Радевска, „Концепт на нематеријална штета – правна регулатива и правни тенденцији“, доступно на адреси: https://eprints.ugd.edu.mk/1634/1/Концептот_на_нематеријална_штета_-_правна_регулатива_и_правни_тенденции.pdf, 15.4.2015, стр. 14–15; Marko Baretić, „Pojam i funkcije neimovinske štete prema novom Zakonu o obveznim odnosima“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, бр. 56/2006, стр. 464; Aldo Radolović, „Pravo osobnosti u novom Zakonu o obveznim odnosima“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, бр. 1/2010, стр. 165.

нематеријалне штете, и у вези са тим, један од критеријума за избор облика њене накнаде.⁷ Наравно, ни у овом случају, не значи да ће сваки вид штете бити покривен, већ ће моћи да се надокнади само она штета која испуњава законом прописане услове.⁸ Прихватање објективне концепције отвара могућност ширења персоналног домена накнаде нематеријалне штете и на правна лица, јер појам штете престаје да се везује нужно само за психичке доживљаје, које ови субјекти због своје природе не могу искусити.

в) Право Србије

Одштетно право Србије се сврстава у групу система који познају субјективно– објективну концепцију појма нематеријалне штете.⁹ Наиме, у нашем облигационом праву преовлађује субјективна концепција, тј. нематеријална штета се дефинише као наношење другоме физичког или психичког бола или страха.¹⁰ Међутим, када је реч о неновчаној накнади нематеријалне штете, не спомиње се трпљење болова или страха као нужни предуслов за досуђивање накнаде, већ је довољно да је дошло до повреде правом заштићеног добра, што су трагови објективног приступа у нашем праву.¹¹ Из реченог се извлачи закључак да се само физичка лица могу појавити као оштећена када се досуђује новчана накнада неимовинске штете, док се приликом досуђивања неновчане накнаде не прави разлика између правних и физичких лица.¹²

2. Заштићено добро – типични штетни догађаји

а) Повреда пословног угледа

Добар пословни углед, добра репутација, сигурно спадају у ред највећих вредности које један привредни субјект поседује. То је онај елемент постојања којим се он представља јавности и који привлачи клијенте и отвара врата као новим пословима. Како се данас све више

7 Hrvoje Kačer, „Concept of non-material damage according to the Law on obligations of 1978 and comparison with the concept of the Croatian Law on obligations of 2005“, у: Radovan Vukadinović (ed.), *Thirty years of the Law on Obligations – de lege lata and de lege ferenda*, Kragujevac, 2008, стр. 271–272. Тако и М. Baretić, *нав. чланак*, стр. 472.

8 М. Baretić, *нав. чланак*, стр. 464.

9 Здравко Петровић, „Накнада нематеријалне штете досуђивање правичне накнаде“, *Правни информатор*, бр. 5/2013, стр. 12.

10 ЗОО, чл. 155.

11 З. Петровић, *нав. чланак*, стр. 12.

12 *Ibid.*, стр. 12.

шири утицај друштвених мрежа и медија, довољно је само неколико секунди па да добро име неког лица буде укаљано у светским размерама. Стога је неопходно да се пронађу адекватни механизми заштите овог добра.

Наша судска пракса је имала опречна схватања о праву правног лица на (превасходно новчану) накнаду нематеријалне штете због повреде пословног угледа.¹³ Спор је решен усвајањем становишта да правна лица немају право на правичну новчану накнаду нематеријалне штете због повреде пословног угледа, јер то није законом призната штета.¹⁴ Наиме, „како последице повреда доброг пословног угледа правног лица немају своју манифестацију ни у једном од правно признатих видова нематеријалне штете, односно како је накнаду штете могуће признати само за ону нематеријалну штету коју закон као такву познаје, неоснован је захтев (...) правног лица за накнаду такве штете.“¹⁵ У одлукама се не спори да и правно лице има углед, једно од најважнијих права личности, али се примењује субјективна концепција нематеријалне штете, према којој се њени видови испољавају кроз психичке доживљаје својствене искључиво физичким лицима.¹⁶ Полази се од тога да се неимовинска штета код повреде угледа састоји не у умањењу угледа као таквом, већ у психичким патњама које отуда долазе, а правно лице није способно да такве патње осећа.¹⁷

Бројни закони су у својим одредбама признавали правном лицу право на накнаду нематеријалне штете, али како су упућивали на сходну примену одредаба Закона о облигационим односима о накнади штете, то је због напред изнетих ставова онемогућавало суд да правном

13 У пресуди Врховног суда Србије (Прев. 47/95 од 12. јула 1995. године) је признато право правном лицу на новчану накнаду нематеријалне штете у складу са чл. 200, ст. 2 ЗОО. Ипак, у већини других одлука, судови су стали на становиште да правно лице у тим случајевима нема право на накнаду нематеријалне штете јер то право искључиво припада физичком лицу, које је једино које може осећати бол или страх (Пресуда Вишег трговинског суда Пж. 7022/02 од 30. октобра 2002. године). Тако и нпр. Пресуда Врховног суда Србије, Прев. 611/01 од 25. децембра 2002. године. За детаљан приказ одлука којима се испољава дихотомија у приступу овом питању вид. Вера Марковић, „Нематеријална штета правног лица“, *Правни животи*, бр. 11/2008, стр. 658–659.

14 Правно схватање утврђено на седници Грађанског одељења Врховног суда Србије од 5. II 2001. године, *Билтени судске праксе Врховног суда Србије*, бр. 3/2005, 3/2008 и 4/2008.

15 Пресуда Врховног касационог суда Прев-40/11 од 19. октобра 2011. године, *Билтен Републичкој јавној правобранилаштва*, бр. 2/2012.

16 М. Врховшек, В. Козар, *нав. чланак*, стр. 93.

17 Обрен Станковић, *Новчана накнада неимовинске штете*, 3. издање, Београд, 1968, стр. 87.

лицу и досуди новчану накнаду нематеријалне штете.¹⁸ Из реченог произлази да у случају да неки пропис садржи аутономна правила којима гарантује право на накнаду нематеријалне штете правном лицу, судови ће исту и досуђивати, док када се прописи позивају на општа правила облигационог права, то неће бити могуће.

Закон о трговини је један од аката који установљава правни оквир у коме се и правним лицима признаје право на накнаду нематеријалне штете због повреде пословног угледа.¹⁹ У случају непоштене тржишне утакмице, поред других средстава која му стоје на располагању, трговац²⁰ има право да захтева накнаду штете због повреде пословног угледа (како имовинске, тако и неимовинске). Суд ће досудити правичну новчану накнаду нематеријалне штете, ако нађе да околности случаја то оправдавају, а нарочито значај, трајање и интензитет повреде, ефекат повреде на пословање тужиоца, значај повређеног добра и циљ коме служи та накнада, водећи рачуна о томе да се накнадом не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.²¹

б) Повреда њрава на суђење у разумном року

Честе повреде права резултирале су бројним поступцима које правна лица воде ради њихове заштите. Сваки правни систем настоји да пронађе одређене механизме којима ће омогућити сваком субјекту да на брз и ефикасан начин заштити своје интересе, а да то, пак, не иде на уштрб квалитета пружене заштите. Гарантовање ових заштитних механизма је одраз цивилизацијског напретка и правне културе и израз вредности за које се залаже међународна заједница.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода у члану 6, ставу 1 предвиђа право неког лица да се у разумном року одлучи о његовим правима и обавезама. Кључ за разумевање овог права лежи у речи „разуман рок“ – није реч само о брзом суђењу, већ о правичном поступку, који у светлу свих околности, треба да доведе до правилног решавања правно неизвесне ситуације у разумном временском периоду.²² Разумна мера трајања поступка цени се у складу са специ-

18 За детаљну листу закона вид. В. Марковић, *нав. чланак*, стр. 659–660.

19 Закон о трговини (*Службени гласник РС*, бр. 53/2010 и 10/2013; даље у фуснотама: ЗОТ), чл. 50а.

20 Трговац се дефинише као правно или физико лице које испуњава услове за обављање продаје робе, односно услуга прописане законом. ЗОТ, чл. 2, ст. 1, тач. 2.

21 ЗОТ, чл. 50а, ст. 3.

22 Теа Горјанц-Прелевић (ур.), *Право на суђење у разумном року – Збирка изабраних пресуда Европског суда за људска њрава у случајевима њроштив Босне и Херцегови-*

фичним околностима сваког предмета, а на основу мерила утврђених у пракси Суда: сложености предмета, понашања подносиоца представке, поступања надлежних власти, и значаја одлуке у предмету за подносиоца представке.²³ То подразумева да је разумна дужина трајања поступка релативна категорија која зависи од низа чинилаца који се морају узети у обзир у сваком појединачном судском поступку.²⁴

Решавање овог питања је посебно значајно, јер је једна од најчешћих околности због којих је Србија била тужена (и губила спорове) пред Европским судом за људска права везана управо за повреду овог права.²⁵ У наведеним споровима, суд је сматрајући да констатација да је учињена повреда права није довољна, правним лицима признавао право на накнаду нематеријалне штете због повреде права на суђење у разумном року. Случај Србије није усамљен у јуриспруденцији суда тако да се у последњој деценији више него једном ово питање разматрало пред овим телом.²⁶ Управо зато увек постоји настојање да се пронађу механизми за брже и квалитетније доношење судске одлуке па се бројне правне реформе спроводе са том идејом.²⁷

не, Хрвајске, Македоније, Словеније и Србије, Сарајево, 2009, стр. 16. „Сложеност чињеничних и правних питања у предмету, понашање подносиоца уставне жалбе као странке у поступку, поступање надлежних органа који воде поступак, као и значај права о коме се у поступку одлучивало за подносиоца уставне жалбе, представљају основне чиниоце који утичу на оцену да ли је у конкретном случају поступак окончан у оквиру разумног рока или не“, Одлука УС број – Уж-1063/2008 (Сл. гласник РС, бр. 26/2011, од 15.4.2011), пар. 5.

23 Т. Горјанц-Прелевић, *нав. дело*, стр. 29.

24 Стојан Јокић, „Право привредног субјекта и правног лица на накнаду штете због повреде права на правично суђење, суђење у разумном року и накнада нематеријалне штете“, *Билтен судске праксе привредних судова*, бр. 1/2014, стр. 130.

25 То су пресуде у предметима: *Предузеће ЕВТ и ројив Србије* (представка бр. 3102/05 од 21. јуна 2007), *Самарџић и АД Пласџика и ројив Србије* (представка бр. 28443/05 од 17. јула 2007), *Предузеће ЗИТ и ројив Србије* (представка бр. 37343/05 од 27. новембра 2007).

26 Први случај у коме је Суд признао право правном лицу на накнаду нематеријалне штете због повреде права на суђење у разумном року је *Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey*, док је ово право компанији признато први пут у случају *Comingersoll S.A. v. Portugal*. Један од случајева који је у последњих неколико година изазвао велику пажњу светске јавности је тужба руског нафтног гиганта против матичне земље због повреде више права, укључујући и право на суђење у разумном року – *ОАО Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*.

27 У циљу што потпуније заштите овог права у Србији је 2015. године усвојен предлог Закона о заштити права на суђење у разумном року. Текст предлога доступан је на адреси: http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/926-15.%20lat.pdf.

3. Облици накнаде нематеријалне штете

Након што се утврди да је неко лице претрпело штету и да су испуњени сви услови за њену накнаду, значајно је одредити који је најадекватнији начин да се отклоне последице штетног догађаја. Приликом доношења одлуке судови имају две могућности – досуђивање одређеног износа новчане накнаде или „поправљање“ штетног догађаја кроз одређене неновчане мере (махом мере публицитета). Ова два начина не би требало међусобно да се искључују, тако да је за исту имовинску штету могуће кумулација оба облика поправљања штете.²⁸

а) Новчана накнада нематеријалне штете

Једно од најспорнијих питања у материји накнаде нематеријалне штете је одувек било да ли је оправдано досуђивати новчану накнаду лицима која су ту штету претрпела.²⁹ Могућност досуђивања овог облика накнаде везана је концепцију појма нематеријалне штете коју законодавац прихвата, као и за саму редакцију норме која регулише питање новчане накнаде. Наш закон је у великој мери сузио могућност остваривања правичне новчане накнаде за нематеријалну штету. Наиме, прихватајући субјективну концепцију, право на накнаду везано је искључиво за психичке доживљаје (и то одређеног интензитета), чиме се правна лица искључују из реда субјеката којима се може досудити ова накнада. Прихватање објективне концепције нематеријалне штете доноси заокрет у овом погледу. Како се штета манифестује у повреди заштићеног добра, ствара се основ да се и правним лицима досуди правична новчана накнада за повреду права личности.³⁰

Један од аргумената против досуђивања новчане накнаде правним лицима био је повезан са функцијом накнаде која се доживљавала као сатисфакција за претрпљене болове и страх. Како се постепено објективизује појам нематеријалне штете, функција сатисфакције постаје мање значајна, а замењује је компензацијска функција.³¹

28 М. Baretić, *нав. чланак*, стр. 470.

29 О основаности досуђивања новчане накнаде нематеријалне штете вид. О. Станковић, *нав. дело*, стр. 26–39.

30 „...неимовинску штету представља већ сама повреда права личности. А будући да је данас неспорно да и правна лица могу имати одређена права личности, логична је последица новоприхваћеног концепта неимовинске штете да и правна лица имају право на правичну новчану накнаду такве штете.“ М. Baretić, *нав. чланак*, стр. 472–473.

31 М. Baretić, *нав. чланак*, стр. 490–491.

б) Неновчана накнада нематеријалне штете

Док је правним лицима одрицано право на новчану накнаду за претрпљену нематеријалну штету, углавном није било спорно да се циљ накнаде може постићи одређеним видовима неновчане накнаде, пре свега различитим мерама публицитета.³² Иако је ова могућност постојала од самог доношења закона, сматра се да она није довољно коришћена у пракси, а посебно део норме који омогућава да суд нареди „што друго чиме се може остварити сврха која се постиже накнадом“.³³ Сматра се да ову праксу треба изменити, „јер право личности и неимовинска штета не оправдају новчано поправљање увек и под сваку цену. Напротив, морамо се приближавати начелу да се у правилу неимовинска штета поправља неимовинским средствима“.³⁴

III Решења у праву бивших југословенских република

Како су све бивше југословенске републике имале исти облигационоправни систем док нису започеле са законодавним реформама, увек постоји нужна потреба да Србија своје место у уређењу неког института одреди управо спрам тих држава. Може се уочити да су ове земље изменама својих облигационих прописа предвиделе могућност да се и правно лице нађе у улози оштећеног у случајевима повреде нематеријалних добара.

1. Хрватска³⁵

Хрватски законодавац је, усвајајући нови пропис у области облигационих односа, начинио заокрет у погледу дефинисања појма нематеријалне штете, одређујући је као повреду „права личности“ (тј. права личности).³⁶ Новим концептом неимовинске штете персонално

32 Вид. Пресуда Уставног суда Хрватске, бр. У-III-1558/2000 од 19. фебруара 2004. године, пар. 5. „Оно што је овде правни интерес правног лица јесте управо заштита његовог угледа схваћеног као таквог, као мишљење које трећа лица имају о њему. Средства која служе остварењу тог циља јесу разне мере публицитета, као што је објављивање пресуде, објављивање одговора, објављивање исправке и сл.“, О. Станковић, *нав. дело*, стр. 88.

33 А. Radolović, *нав. чланак*, стр. 154.

34 А. Radolović, *нав. чланак*, стр. 160. Вид. Решења Вишег трговинског суда, Пж. 6348/08 од 29.1.2009. године.

35 *Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine*, бр. 35/05, 41/08 и 125/11; даље у фуснотама: хрватски ЗОО).

36 Хрватски ЗОО, чл. 1046.

поље примене се шири у корист оштећеног лица³⁷ – права личности се признају и физичким и правним лицима, с тим што правна лица не могу имати она права која су везана за биолошку суштину физичког лица. Као права правних лица обухваћена појмом права личности, наводе се право на углед и добар глас, част, име, односно фирму, пословну тајну, слободу привређивања и др.³⁸ Може се уочити да су права наведена *exempli causa* и да њихова листа није коначна, тако да се њихов корпус може проширити и другим правним актима.³⁹

Закон признаје право на накнаду неимовинске штете у неновчаном⁴⁰ и новчаном облику.⁴¹ Када је реч о новчаној накнади неимовинске штете, она се досуђује ако то тежина повреде и околности случаја оправдавају. За правна лица се као штетан догађај посебно наводи повреда угледа, али се наглашава да повреда и других права може бити повод за досуђивање овог вида накнаде. Неновчани видови накнаде штете обухватају објављивање пресуде, односно исправке, повлачење изјаве којом је повреда учињена, или нешто друго чиме се може остварити сврха која се постиже правичном новчаном накнадом, а све на трошак штетника.

2. Словенија⁴²

У решавању проблематике одређивања појма нематеријалне штете, словеначко право је у основи остало на трагу старих решења, уз додавање једног новог елемента. Облигациони законик Словеније одређује нематеријалну штету као наношење физичког или психичког бола или страха другом лицу, али и као повреду угледа (репутације) правног лица.⁴³ Новчана накнада нематеријалне штете може се досудити због нарушавања доброг имена или репутације правног лица и њен износ ће зависити од значаја повређеног добра и сврхе која се постиже накнадом.⁴⁴ Накнада нематеријалне штете може се остварити путем објављивања пресуде или исправке, повлачењем изјаве којом је повреда учињена, или на други начин којим се може остварити сврха која се постиже новчаном накнадом.⁴⁵

37 М. Baretić, *нав. чланак*, стр. 471.

38 Хрватски ЗОО, чл. 19, ст. 3.

39 М. Baretić, *нав. чланак*, стр. 466 и 467.

40 Хрватски ЗОО, чл. 1099.

41 Хрватски ЗОО, чл. 1100.

42 Obligacijski zakonik (*Uradni list RS*, бр. 83/01; даље у фуснотама: ОЗ).

43 ОЗ, чл. 132.

44 ОЗ, чл. 179.

45 ОЗ, чл. 178.

3. Црна Гора⁴⁶

Црногорско право у погледу својих решења комбинује приступ хрватског и словеначког права. Наиме, правном лицу се досуђује накнада у случају повреде угледа (као у словеначком праву), али и за повреду права личности (што је приступ који усваја хрватско право). Правно лице има право на правичну новчану накнаду ако суд процени да то тежина повреде и околности случаја оправдавају, независно од накнаде имовинске штете,⁴⁷ док се неновчана накнада уређује на исти начин као и у хрватском и словеначком праву.

4. Македонија⁴⁸

Македонија је свој пропис о облигационим односима донела 2001. године, али је тек изменама из 2008. године напустила субјективни приступ у дефинисању појма нематеријалне штете коју је познавао Закон о облигационим односима из 1978.⁴⁹ Нематеријална штета сада се дефинише као повреда личних права.⁵⁰

У погледу правних лица, суд има право да досуди правичну накнаду, независно од накнаде материјалне штете, као и у њеном одсуству, ако је дошло до повреде права на углед правног лица или других личних права, а тежина повреде и околности случаја то оправдавају.⁵¹ Неновчана накнада се остварује на исти начин као и у праву других бивших југословенских република.

IV Јуриспруденција Европског суда за људска права

Приликом разматрања будућих праваца развоја нашег права, не треба занемарити ни чињеницу да се кроз праксу Европског суда за људска права (у даљем тексту: Суд) јасно показало да међународна заједница заузима становиште да и правна лица уживају право на заштиту својих нематеријалних добара. Како је Србија чланица Савета Европе и потписница Европске конвенције за заштиту људских права

46 Закон о облигационим односима (*Службени лист Црне Горе*, бр. 47/08 и 04/11; даље у фуснотама: ЗОО ЦГ).

47 ЗОО ЦГ, чл. 207.

48 Закон за облигациони односи (*Службен весник на Р. Македонија*, бр. 18/01, 4/02, 84/08, 81/09).

49 М. Радевска, *нав. чланак*, стр. 14.

50 Закон за облигациони односи, чл. 142.

51 Закон за облигациони односи, чл. 189, ст. 3.

и основних слобода,⁵² јасно је да одлуке овог суда имају значај за нашу земљу.

Прво питање које се поставило у погледу положаја правних лица пред Судом је било да ли се уопште и може говорити о њиховом праву да подносе представке, јер из самог назива овог тела произлази да му је главни задатак заштита људских права, тј. права живих бића.⁵³ Иако се правна лица експлицитно спомињу само у једном делу Конвенције (Протокол 1 уз Конвенцију), сматра се да она имају право да се обрате Суду као „невладине организације“ (енгл. *non-governmental organizations*).⁵⁴

Друго питање које се појавило у пракси Суда је које су одредбе о људским правима примењиве на корпоративну сферу. Углавном, највећи број права гарантованих Конвенцијом може да штити и интересе компанија.⁵⁵ Реч је о свим правима која су спојива са природом правних лица.⁵⁶ У првом реду то су процесна права (чл. 6, 7, 13 и 18), затим право на мирно уживање имовине (протокол 1), заштита од дискриминације (чл. 14) и слобода удруживања (чл. 11). За друга права је требало више времена да прошире персонални домен – слобода изражавања (чл. 10), право на приватност (чл. 8) и право на новчану накнаду нематеријалне штете (чл. 41).⁵⁷

Прва пресуда у којој је Суд позитивно оценио право привредног друштва на накнаду нематеријалне штете била је у предмету *Comingersoll S.A. v. Portugal*.⁵⁸ Суд је истакао да ће досуђивање нематеријалне штете правном лицу зависити од околности сваког конкретnog случаја⁵⁹ и да не може да се искључи право компаније на накнаду нематеријалне штете.⁶⁰ Основни критеријуми који су у овом случају узети у разматрање

52 Србија је конвенцију ратификовала 2003. године. Текст закона о ратификацији је објављен у *Службеном листу СЦГ – Међународни ујовори*, бр. 9/2003.

53 Zlata Đurđević, „Правна osoba kao okrivljenik: temeljna prava i predstavljanje“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, бр. 2/2005, стр. 742.

54 Winfried van den Muijsenbergh, Sam Rezai, „Corporations and the European Convention on Human Rights“, *Global Business & Development Law Journal*, no. 1/2012, стр. 48.

55 Marius Emberland, „Protection Against Unwarranted Searches and Seizures of Corporate Premises under Article 8 of the European Convention on Human Rights: The Colas Est SA v. France Approach“, *Michigan Journal of International Law*, Vol. 25:77, 82(2003), стр. 83. За критике признавања ових права компанијама вид. W. van den Muijsenbergh, S. Rezai, *нав. чланак*, стр. 52.

56 Вид. M. Emberland, *нав. чланак*, стр. 84–86. W. van den Muijsenbergh, S. Rezai, *нав. чланак*, стр. 49–51.

57 За више детаља вид. W. van den Muijsenbergh, S. Rezai, *нав. чланак*, стр. 52, фн. 49 и стр. 54–58.

58 *Comingersoll S.A. v. Portugal* (представка бр. 35382/97 од 6. априла 2000. године).

59 *Comingersoll S.A. v. Portugal*, пар. 32.

60 *Comingersoll S.A. v. Portugal*, пар. 35.

су репутација компаније, неизвесност у погледу доношења одлука, поремећаји у управљању и на крају, иако у мањој мери, стрепње и неугодности које су изазване члановима управе.⁶¹ Иако је међу члановима судијског тима постојала сагласност у погледу права правног лица на накнаду нематеријалне штете, један део судија је упутио за мерку чињеници да се путем накнаде нематеријалне штете обештећује компанија за непријатности које су претрпели чланови њене управе.⁶² Они су истакли да је компанија независни живи организам, заштићен као такав националним правом, чија права такође уживају аутономну заштиту у складу са Европском конвенцијом о људским правима. Сходно томе, Суд треба да прихвати „да компанија може да претрпи нематеријалну штету, не због нервозе или неизвесности коју осећају њени људски делови, већ због тога што као правно лице у друштву у коме послује има атрибуте, као што је сопствена репутација, који могу бити оштећени радњама или пропуштањима државе“.⁶³

V Грађански законик – весник нових промена

Грађански законик као свеобухватна кодификација целокупног грађанског права Србије је својеврсна сублимација свега што се показало као добро у досадашњој примени закона, оног што је изнедрила судска пракса, теоријска дискусија, са ослонцем на решења других права. Законик даје себи задатак да одговори на тенденције у модерном праву, на нова решења и ставове који готово свакодневно настају на правничком хоризонту, тако да кроз своја решења настоји да испрати све промене у поимању одређених института и да оно што је оправдано и сврсисходно прихвати у своје окриље.

Једно од питања око кога су се дуго „ломила копља“ и које је у теоријским расправама делило научнике је везано за право правног лица на накнаду нематеријалне штете. Јасно је да правно лице не може у свему да се изједначи са физичким, нити је то потребно, али се не сме занемарити да оно постоји као реалност у правном систему једне земље. Ако се правном лицу признају права и намећу обавезе у свакодневним пословним активностима, неопходно је пружити механизме заштите тим правима. Настојећи да привредни систем постави у складу са најсавременијим трендовима, Грађански законик креће пут увођења

61 *Comingersoll S.A. v. Portugal*, пар. 35.

62 Concurring opinion of judge Rozakis joined by judges Sir Nicolas Bratza, Caflisch and Vajić, *Comingersoll S.A. v. Portugal*, стр. 10–11.

63 Вид. и одлуку у случају *Centro Europa 7 S.R.L. and Di Stefano v. Italy* (представка бр. 38433/09 од 7. јуна 2012), пар. 221.

једног од механизма заштите угледа и основних атрибута постојања правног лица и по први пут се у нашем праву на нивоу опште норме предлаже да се правном лицу призна право на накнаду нематеријалне штете.

Грађански законик предвиђа да правна лица имају право на правичну накнаду штете због повреде угледа или других вредности које произлазе из природе њиховог субјективитета.⁶⁴ Како је реч о потпуном заокрету у досадашњој логици пресуђивања, јасно је да ће бити потребан извештај временски период за прилагођавање. Због недостатка раније праксе, биће посебно тешко пронаћи одговарајућу границу и меру повреде угледа која би оправдавала досуђивање накнаде штете. Посебну тешкоћу може представљати део формулације појма заштићеног добра правног лица које се односи на „друге вредности“. Приликом тумачења ове синтагме, можемо у помоћ позвати одредбе хрватског закона који *exempli causa* наводи нека од добара правног лица која завређују заштиту (част, име, односно фирма, пословна тајна, слобода привређивања). Такође, не треба занемарити ни праксу Европског суда за људска права који је стао на становиште да бројне одредбе Конвенције могу да се примене и на правна лица (право на имовину, право на приватност, право на неповредивост дома, право на заштиту од дискриминације итд.). То су смернице које могу представљати корисну полазну основу приликом доношења првих одлука о заштити нематеријалних добара правних лица. Како време буде одмицало, пракса ће постајати све сигурнија у својим ставовима и даље ће, уочавањем проблема и потенцијалних опасности и нелогичности, наставити да буде инспирација законодавцу за будућа, унапређена решења.

Aleksandra VIŠEKRUNA, M.A.

Research Assistant at the Institute of Comparative Law

RIGHT OF LEGAL PERSON TO COMPENSATION OF NON-MATERIAL DAMAGE

Summary

The question of non-material damage compensation has always been an interesting topic that throughout history brought numerous dilemmas and today still preoccupies many legal scholars. Modern tendencies in comparative

64 Грађански законик Републике Србије – преднацрт, чл. 226.

law show that personal domain of right on non-pecuniary damage indemnification was broadened. Namely, numerous countries accept the idea that this right should also belong to legal persons. Having in mind that current legal norm in Serbian law does not follow these tendencies, draft of Civil Code changes direction and harmonizes with modern tendencies in European and international law. This provides for legal persons to seek non-pecuniary damage indemnification mainly for violation of reputation and violation of right to trial within reasonable time.

Key words: *compensation, legal persons, non-material damage, pre-draft of Civil Code, Law on Obligations.*